

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3855>

ÇAĞDAŞ BİLİM ANLAYIŞI VE POSTMODERN SANATSAL SÖYLEMİN ALEGORİSİ* THE CONCEPT OF CONTEMPORARY SCIENCE AND THE ALLEGORY OF POSTMODERN ARTISTIC DISCOURSE

Ezgi TOKDİL**
Tuba GÜLTEKİN***

Öz

Araştırmanın amacı, bilim felsefesinde paradigmlar ve olağan bilim etkinlikleri olarak tanımlanan çağdaş bilim anlayışının görüntü niteliklerini, modern sonrası felsefi düşünce ve postmodern sanatsal söylemin etkisinde çözümlemek, bilim-felsefe-sanat triyalektiğini örnekleme alınan çalışmalar ve düşünce biçimleri yoluyla ilişkilendirerek analiz etmektir. Bu doğrultuda paradigmatik yaklaşımın bilim felsefesi ve salt bilim anlayışında yer alan somut yansımaları incelenmekte, felsefe alanında çağdaş düşüncenin yansımaları ve sanat alanında enformasyon toplumunun yeni ifade biçimleri ilişkisel çözümlenmektedir. Araştırma sonucunda çağdaş düşüncenin bilimsel düşünceyi olduğu kadar sanatsal ifadeyi de değiştirip dönüştürdüğünün, yeni teknik ve ifade biçimlerinin yaratımı bilimsel düşünceye yaklaştırırken aynı zamanda düşünsel boşluğu doldurduğu görülmektedir. Çağın toplum yapısı olan enformasyonelizmin ve onunla ilişkili sanat eğilimlerinin incelenmesinin ardından, enformasyonist paradigmanın düşünme biçimi olan mobilistik gelenek ve Deleuze'un 'organsız beden' olarak ifade ettiği değişken gerçeklik anlayışı araştırmanın temel çıkış noktası alınarak gerçeklik üzerine yeni bir ilişki kurulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Bilim, Paradigmatik Bilim, Thomas Kuhn, Postmodern Sanat, Alegorik Anlatım, Söylem Analizi.

Abstract

The aim of the study is to analyze the image qualities of contemporary science, defined as paradigms and ordinary science activities in the philosophy of science, under the influence of postmodern thought and postmodern artistic discourse, and to analyze the relation between science-philosophy-art trialectics and the ways of thinking. In this respect, firstly, the concrete reflections of paradigmatic approach in the philosophy of science and understanding of science are examined, the reflections of contemporary thought in the field of philosophy and the new forms of expression of information society in the field of art are analyzed in a relational manner. As a result of the research, it is evidenced by the studies taken by sampling that the contemporary thought changes and transforms the scientific plane as well as the artistic plane, and the new techniques and forms of expression bring the creation of scientific thought closer to the scientific thought at the same time. In this direction, after examining the social structure of the era, informationalism and the related art tendencies, a new relationship is established on reality by taking the basic starting point of the research as the fundamentalist point of the research, the mobilistic tradition which is the thinking form of the informationalist paradigm and the variable understanding of reality which Deleuze expresses as 'organless body'.

Keywords: Contemporary Science, Paradigmatic Science, Thomas Kuhn, Postmodern Art, Allegorical Expression, Discourse Analysis.

* Bu çalışma "Bilim Felsefesinde Paradigmatik Yaklaşım Kapsamında Sanat ve Bilim İlişkinin Lisansüstü Sanat Eğitimi Programlarına Yansımaları" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, ezgitokdil@gmail.com

*** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Resim-İş Öğretmenliği Bölümü, tp.gultekin@gmail.com

Giriş

Değişen paradigmlar ve değişen gerçeklikler incelendiğinde bilim, felsefe ve kültür alanında yaşanan gelişmelerin birbirleri ile paralel olduğu görülmektedir. Toplumsal yapıda yaşanan bir değişim mutlaka düşünce biçimlerinde bir değişime neden olmuş ya da felsefi düşünce toplumun temel dinamiklerinde önemli farklıklar yaratmıştır. Benzer şekilde sanatın değişmesi de diğer alanlar üzerinde önemli etkilere neden olurken, toplumsal sistemler ve felsefenin, düşünme biçimlerinde yaşanan ilerleme ve gelişmenin de sanat üzerinde belirleyici rolü olmuştur. Bilimsel gelişme de geri planda yer alsa da tüm alanlarda yaşanan değişimin en önemli tetikleyicilerinden olma işlevine sahiptir. Bu doğrultuda bilimsel gelişmenin temel dinamikleri çağdaş bilim anlayışının gerçeklik yaklaşımı ile birlikte incelenerek enformasyonun medya ve diğer alanlar üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Enformasyon toplumunun düşünme biçimi olan mobilistik yaklaşımın temel felsefi söylemi ve modern sonrası (postmodern) sanatsal söylemin diğer alanlarla ilişkisel incelemesi yapılmaktadır.

1. Çağdaş Bilim Anlayışı ve Bilimsel Gerçekliğe Paradigmatik Yaklaşım

Bilim felsefesinde tarihsel bağlamda bilimsel etkinliğe iki farklı yaklaşım geliştirilmiştir; bunlardan ilki (klasik bilim anlayışı) bilimsel gelişmeyi bir ürün olarak değerlendirirken, diğeri (paradigmatik- çağdaş bilim anlayışı) bir süreç olarak ele alır. Çağdaş bilim anlayışına göre bilimsel bilgi birikimsel bir süreç olarak ilerlemez, kopmalar ve geriye dönüşler yaşanır. Bilimsel süreç katı, değişmez ve mutlak gerçeklikleri birbiri ardına ortaya koymaz, olumlama ve olumsuzlama niteliklerine de sahiptir ve bu doğrultuda çoğulcu bir kimlik kazanır. Kuyaş'a göre (2015, 17); "Modern bilim anlayışına göre; her kavramsal ve bilimsel devrimde bakış açısı ve yöntemler değiştiği gibi, görülen dış dünyada bir ölçüde farklılaşmakta, farklı yorumlanmaktadır". Örneğin Kopernik Devrimi, Galileo ve Newton'un bilimsel gerçekliği, Einstein'ın zaman-mekan anlayışı ve kuantum mekaniği farklı dönemlerde farklı dış gerçekliklerin yorumlanması ile gerçekleşmiştir. Bu bilimsel gelişmelerin hemen hepsi kendilerinden önceki yaklaşımları destekleyen düşünce biçimlerine sahip değillerdi -şüphesiz kendilerinden önceki bilimsel gelişmelerden beslenmişlerdi-, ancak çoğunda olumsuzlama yoluyla yeni gerçeklikler ortaya çıkarıldı. Feyerabend'e göre (1996, 38-39); "Örneğin Kopernik Devrimi, modern atomculuğun yükselişi, ışığın dalga kuramının aşama aşama ortaya çıkışı gibi olayların ve gelişmelerin yalnızca bazı düşünürlerin bazı aşikar yöntembilimsel kurallar tarafından sınırlandırılmamaya karar verilmeleri veya bu kuralları istemeden çiğnemeleri sonucu oluşmuştur" (Saygılı, 2011, 92). Bu yaklaşım da tarihsel bağlamda incelendiğinde bilimin gelişimsel yönünün sürekli ileriye dönük bir atılım olmadığı, araştırma yöntemlerinin ya da düşünme biçimlerinin kimi bilimadamları tarafından terk edilip yeni alanlara yönelmeleri yoluyla olduğunu kanıtlar niteliktedir. Çağdaş bilim anlayışını paradigmatik bir süreç olarak tanımlayan Thomas Kuhn'un paradigmatik bilim anlayışı bu anlamda tek-merkezli bilim görüşünü birbirleriyle yarış içinde olan farklı bilimsel yaklaşımların birlikteliği haline getirmiş/ olarak yorumlamıştır (Kuhn, 2015; Losee, 2001; Erdoğan, 2009). Dolayısıyla toplumsal düzenin tanımlanmasında (örneğin feodalist ve kapitalist toplum yapısı) olduğu gibi tepe noktasında geçerli olan tek bir doğrunun olduğu bir sistem tanımı değil, devam eden bir süreklilik halinde çoğulcu bir yapı söz konusudur. Bu çoğulcu diyalektik toplumun da temel karakteristiğini yansıtır. Geç kapitalist toplumların evrildiği enformasyonun temel belirleyicisi bu eklektik yapı ve çoğul perspektiftir. Bu doğrultuda 21. yüzyılın bilimsel gelişmelerinin (en yoğun olarak kuantum alanına ilişkin temel ilke ve söylemlerde gözlemlenebilir) gerçekliğe farklı bakış açılarından yaklaştığı, tek bir doğru yerine birbiriyle ilişkili pek çok bilimsel gerçekliği aynı anda kabul ettiği ve olasılıklara kendinden önceki yüzyılın yaptığından daha fazla şans verdiği anlaşılmaktadır.

2. Enformasyon Toplumunun Temel Karakteristiği ve Yeni Medya İlişkileri

Bilimsel gelişme ve düşünme biçimlerinde olduğu gibi toplumsal yapının değişiminde de genel çerçevede bakıldığında paradigmatik bir süreç söz konusudur. Yaşanan değişim ve ilerleme tarihsel perspektiften belirli dönemler (zaman dilimleri) ve yaşam şekillerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu tarihsel zaman dilimlerini birbirlerinden kesin ölçütlerle ayırmak imkansız olmasına karşın her dönemin belirli karakteristik niteliklere sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte diğer atomik yapılarda (bilim, felsefe, sanat, psikoloji, sosyoloji vd.) yaşanan gelişmeler -paradigma kaymaları- ile toplumsal yapıda yaşanan paradigma değişimleri arasında da karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

Tarihsel süreklilik içerisinde farklı dönemlerde ortaya çıkmış olan farklı yaşam şekilleri, yaşanan kriz dönemlerinin (bunalımların) olağan bir sonucu olarak varlık gösterir /değişim yaşanır. Köktürk'e göre (2011, 74); "Antik çağın köleci devletindeki bunalım feodal devleti, feodal devletteki krizler bir geçiş dönemi ile kapitalist devleti, kapitalizmin krizleri ise sosyalist ve liberal devleti yaratmıştır". Tarihsel süreklilik

açısından gerçekliğe bu yaklaşım, çağdaş bilim anlayışında yer alan bunalımlar ve olağan bilim etkinlikleri ile benzer bir niteliğe sahiptir. Devam eden süreklilik bir noktada bunalım dönemine girer (mevcut paradigmanın kendi içinde yetersizliği olduğu kadar dış etkenlerin de -savaşlar vb.- bunda etkisi vardır), yerine yeni bir gerçeklik (yönetim şekli, egemen sınıf, değer nesnesi, düşünme biçimi) geçer. Feodalist ve kapitalist toplum yapısına bakıldığında benzer bir hiyerarşik sınıflamanın olduğu, tepe noktasında egemen bir gücün yer aldığı iktidar üçgeninin var olduğu görülmektedir. Günümüz toplumlarının deneyimlediği enformasyonizm de özünde benzer bir yapıdır, ancak bu kez tepe noktası hareket halindedir ve değişime izin vermektedir; bu yönüyle de çoğulcu bir görünüme sahiptir. Enformasyon toplumunun temel belirleyicisi hiç durmadan ilerleyen bir bilgi akışıdır ve geçerli bilgiye sahip olduğu sürece hemen her bireye tepe noktasına erişim izni verilmektedir. Ancak bu kez bu nokta kaygan bir zemin haline gelmiştir ve birey piyasaya sunduğu bilginin kalıcılığı ve işe yarar bilgi miktarı doğrultusunda üretim ilişkilerine dahil edilmektedir. Burada doğru tespit edilmesi gereken nokta aslında tepe noktanın olmayışıdır; tıpkı Einsteinci zaman-mekan tanımlamasında olduğu gibi söz konusu üçgen bir sarmal halini almıştır ve ileriye (yukarıya) doğru yükselmektedir (dolayısıyla herhangi bir üstünlük söz konusu değildir). Önemli olan tek şey yeni ve işe yarar bilginin varlığı, enformasyonun sürekli akışı, yenilenmesidir. Gilles Deleuze'un 'organsız beden' olarak tanımladığı gerçeklik anlayışı da bu toplumsal yapının düşünsel boyutudur. Bilimsel gelişme olduğu kadar çağdaş düşünce de (ve elbette kültür alanı da) bu temel üzerinde ilerlemektedir.

Her paradigma kendinden önceki paradigmayı hem olumsuzlayarak hem de ondan beslenerek kendini var etmiştir. Günümüz enformasyon toplumunda bilgisayarlar ve internet ağlarının sağladığı küresel bir gerçeklik söz konusudur ve bu değişim şüphesiz kültürel değerler ve sanat ürünleri üzerinde de önemli etkilere neden olmuştur. Küreselleşme olgusu günümüz toplum yapısının en önemli dinamiklerinden biridir ve Başlar'a göre (2013, 777); "yeni iletişim teknolojileri sanat yapıtlarının da dahil olduğu kültürel ürünlerin dijitalize olarak daha geniş bir dolaşıma girmesine sebep olmuştur". Bununla birlikte gerek enformasyon öncesi toplum yapıları, gerek çağdaş felsefeye yerini bırakan düşünce akımları, gerekse geçmiş yüzyılın bilimsel gelişmeleri belirli bir bakış açısından yorumlanabilen tekli göstergelerdir. Ancak enformasyon toplumu ile bütünleşmiş olan yeni medya ve onunla ilişkili üretim biçimleri çoğul perspektifler yaratmıştır. Rosen'a göre (1986, 288-289); "Perspektifte görülen nesnelere sabit bir noktaya referansla düzenlenmesi ilkesi öznenin konumunun belirlenmesini sağlar ve perspektifle yaratılmış bir çerçeve devamlı ve hareketsiz bir bütün sunarak varlığın tamlığı ve homojenliği görüşünü üretir" (Özgül, 2012, 4533; Tokdil, 2018, 169). Bu doğrultuda geçmiş yüzyılın tüm alanlarda bu sistematik perspektif düzenine sahip olduğu görülürken, yeni yüzyılın ve içinde bulunulan gerçekliğin farklı bakış açıları farklı gerçeklikler olarak yeniden yorumladığı, olasılıklara ve çoklu referans sistemlerine bilimsellik kazandırdığı ve dinamik bir yaşam alanının yaratıldığı görülmektedir. Schiller (1999) her ne kadar, günümüz toplumlarının deneyimlediği medya teknolojilerinin konumunu dijitalleşmiş kapitalizm olarak tanımlamış olsa da yaşanmakta olan aslında kapitalizmin sonunu da getirmiş olan gerçekliktir.

3. Çağdaş Felsefe ve Nietzsche, Darwin, Deleuze'un Ortak Gerçekliği

Toplumun diğer dinamiklerinde olduğu gibi çağlar boyunca düşünce biçimlerinde de önemli değişiklikler olmuş, bu değişiklikler çoğunlukla tarihsel perspektifi doğrusal bir düzen olarak değil ilişkisel bir gelgit şeklinde betimlemiştir. Feodalist ve kapitalist paradigmlar boyunca egemen olan düşünce biçimi köklerini totaliter kurumların egemenliğinden alan totalistik düşüncedir. Bu düşüncenin kökleri ise Sokrates, Platon, Aristoteles gibi İlkçağ filozoflarından gelmektedir. Ardından onların yerini Kant, Hegel, Marx gibi kapitalist toplumların modern düşünürleri alır. Enformasyonist paradigmada ise diğer tüm alanlarda olduğu gibi yeni bir yaşam şekli, sınıf düzeni, yönetim biçimi ve düşünme şekli söz konusudur. Bard ve Söderqvist'in "mobilistik düşünce" olarak tanımladıkları bu yeni toplumun yeni düşünme şekli, akışkan ve dinamik bir gerçekliği betimlemektedir (2015). Totalist düşüncenin reddi ilk kez 1800'lerde Nietzsche tarafından vurgulanmıştır. Bard ve Söderqvist'e göre (2015, 85-86); "(...) varoluşun içsel bir özü ya da nesnel bir amacı olduğuyla ilgili tüm söylenenleri reddetti. Burada bulunan şeyin, sadece durmaksızın birbiriyle çarpışan zıt kuvvetlerin sonsuz bir yığını olduğunu iddia etti". Nietzsche'nin "ebedi dönüş" düşüncesi ile aktarmak istediği de gerçekliğe bu özgün bakış açıdır. Kuçuradi'nin aktarmıyla (1995, 122); "Ebedi dönüş, 'olayların ebediliği' olarak da anlaşılabilir: her olay, belli bir zaman ve yerde olup bitmekle, bir defalık, tarihi olmakla birlikte, onda insanın yapısını gösteren (...) bir yan vardır; ya da her zaman olanın belli bir yer ve zamandaki örneğidir. Ama her defasında yeni bir şeydir bu". Öyleyse her defasında yenilenen, dinamik ve güçlü bir realite söz konusudur. Akışkan bir nedensellik ve sürekli olarak tekrarlanan bir nesnellik vardır. Bu yaklaşım da görüldüğü gibi totalist düşüncenin tam aksi bir yönde gelişim gösterir, totaliter yönetimlerin karşısında yer alır. Çünkü tepe noktasının sürekli değiştiği bir topluluk biçimi gibi

düşüncenin de sürekli yer değiştirmesi ve farklı (zıt) kuvvetlerin (düşüncelerin) birbirleriyle olan karşılıklı etkileşimi (çarpışması) bu yeni toplumun yeni düşünme biçimini oluşturur.

Geç kapitalist toplumların modern sonrası düşünürlerinden olan Gilles Deleuze ve Michel Foucault da totalist düşüncenin tam aksi bir konumda yer alır ve temel felsefi düşüncelerini bu çizgide analiz etmek mümkündür. Deleuze'un göçebe felsefe olarak tanımlanan felsefesine (düşünce sistemine) göre; "(...) tepe noktasında tek bir yönetim figürü, tek bir beden değil, birbirleriyle etkileşimde farklı bedenlerin bütüncül birlikteliği söz konusudur" (Tokdil, 2017, 128). Nietzsche gibi Deleuze'un düşünme biçiminde de hareket halinde olan zıt güçlerin birlikteliği söz konusudur; bu zıt güçler ister toplumsal yapının yönetim kademelerindeki güç dengeleri olsun, ister varoluşun içsel dinamikleri, isterse düşünme biçimindeki çoğul yaklaşımlar olsun sürekli yer değiştiren çoğul ve eklektik bir düzen egemendir. Gürkan'a göre (2013, 133); "Deleuze'un fikirleri bizi modern dünyanın sorgulanması ve verili olanın yıkılıp yeniden inşasına götürmektedir". Bu söz konusu yeni dünya da enformasyon devriminin temel karakteristiğini yansıtır, değişken ve geçirengidir. Bu doğrultuda Deleuze; "modern dünyanın verili olan hemen hemen tüm yapılarını kendi eleştiri alanı içerisine sokarak 20. yüzyılın düşünce tarihi ve postmodern tarih teorisi içerisinde kendine özgün bir yer edinmesi açısından bir değer taşımaktadır" (Gürkan, 2013, 146).

Nietzsche ve Deleuze gibi Darwin de onlardan çok önce yaşamın dinamik altyapısını çoğulcu bir perspektiften aktarmıştır; insanın diğer canlılardan ayrı olmadığını, ayrıcalıklı bir konuma sahip olmadığını belirtmiş ve biyolojik düşüncenin var olan statik konumunu eleştirmiştir. Ötekinin varlığı olmadan - ötekinden bağımsız- evrensel bir gerçekliğin var olduğuna kuşkuyla yaklaşan diğer (modern sonrası) düşünürler gibi örnekleme alınan bu üç düşünür de çağdaş felsefeye ortak bir bakış açısından yaklaşmıştır. Feodalizmin aristokrat sınıfının, kapitalizmin para ve sermaye sahiplerinin ve hatta enformasyonist toplumların bilgi ve enformasyon sahiplerinin evrensel varoluş içerisindeki konumları felsefede ve çağdaş düşünce içerisinde sorgulanmış ve eleştirilmiştir. Bu sistem tanımlarının hemen her biri farklı dinamiklere ve farklı bakış açlarına sahipmiş gibi görünseler de tepe noktasında tek bir figürün, tek bir düşüncenin, somut bir değer, sabit bir nedenselliğin yer aldığı yaşam biçimleridir. Oysa yaşamın özü biyolojide evrim düşüncesinde olduğu gibi ileri doğru bir gelişim gösteren akışkan bir gerçekliktir; bu gerçekliğin temelinde de güçler birliği (ya da güçler ayrılığı -kavrama yaklaşım onun anlamına konumlanan mesafeye göre değişebilir) yatar. Habermas'ın ifade ettiği gibi (2005, 9); "Ötekini benimsemek, toplumsal sınırların herkese -hatta ve özellikle de birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere- açık olması demektir" (Gök, 2019, 23-24). Yaşamın temel özü ve varoluşun kilit noktası buradadır (gerek toplumsal düzen, gerek düşünme biçimleri, gerek estetik, dil, söylem ya da toplumun diğer dinamikleri, diğer yaşamsal unsurlar); zıtlıkların bir aradalığı. Modernitenin eleştirilip, postmodernitenin modernist düşüncenin içinden doğuşu da bu yolla gerçekleşmiştir.

4. Çağdaş Sanat ve Postmodern Sanatsal Söylemin Alegorisi

Bilimsel gelişmelerin 21. yüzyılda geldiği konum, gerek çağdaş düşüncenin evrimi, gerekse sanatın günümüz toplumlarındaki estetik yapısına bakıldığında eklektik ve çoğulcu bir anlayışın varlığı ön plana çıkmaktadır. Bu çoğulcu tutum, bilimde Einsteinci gerçekliğin ardından kuantum fiziği ile gündeme gelen belirsizlik (Heisenberg) ve tamamlayıcılık (Niels Bohr) ilkeleri ile tanımlanırken, felsefede Nietzsche ve Deleuze gibi postmodern düşünürlerin söylemleri, sanatta ise yeni medya teknolojilerinin ve çağdaş sanatın kavramsal yorumlamaları ile gerçekleşmiştir. Öyleyse diğer alanlarda olduğu gibi çağdaşlaşmanın ve postmodernitenin sanatı bugün getirdiği konumun karşıtıklardan beslenen ve farklı dinamikleri kendi içinde barındıran çoğulcu ve dinamik yapısından kaynaklandığı görülmektedir. Modern toplumun (feodalizm ya da kapitalist toplum yapısının yönetim/ iktidar üçgeninde olduğu gibi) tepe noktasının yerini kaygan zemin olgusu almıştır, sanatta da buna paralel gelip geçicilik, kavramsal çözümlenmeler, çoğul perspektifler önem kazanmıştır. Bilimsel gelişme açısından "Einsteinci sarmal"ın (zamanın dördüncü boyut olarak konumu) tüm alanlarda belirgin varlığı söz konusudur, bu sarmal devam eden bir süreklilik olarak yukarıya doğru devinim halindedir.

Öncelikle diğer alanlarda olduğu gibi modernist düşüncenin yerini bıraktığı postmodern söylemin ayrıntılarına değinmek ve bu yaklaşımın temel karakterini belirlemek önemlidir. Özkiraz'a göre (2003, 49); "Modernleşme teorilerinin odak noktasını geleneksel toplumdan modern topluma geçiş oluşturur ve 'geleneksel' ile 'modern' gibi ikili bir ayırım modernleşme teorilerine ait bir kavramlaştırma"dır" (Gürkan, 2013, 134). Söz konusu ayırım arasında konumlanan modernist düşünce postmodernliğe giden yolu açmıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi sanat alanında da paradigmatic bir sürecin varlığı görülür ve her paradigma değişiminde olduğu gibi yeni paradigma hem kendinden önceki paradigmadan beslenirken hem de onu eleştirerek kendi varlığını ortaya koyar. Benzer diyalektik ilişki modernizm ve postmodernizm arasında da yaşanır ve Lyotard'a göre (1990, 80); "postmodern, modernin parçasıdır ve postmodernizm, amacında

modernizm değildir, oluşumunda modernizmdir ve bu oluşum süreklidir". Öyleyse toplumsal yapı ve düşünme biçimlerinde olduğu gibi sanat alanında da paradigmatik bir sürecin geçerli olduğu ve doğrusal değil kopmalarla ilerleyen bir sürekliliğin yaşandığı tanımlanabilir. Bu yaklaşım da postmodern düşüncenin ve postmodern sanatsal temsilin sarmal metaforunu ortaya çıkarır.

Bu doğrultuda incelenen çalışmalar söz konusu sarmal düşünce biçimini doğrudan kurgusal zemine taşıyan ve metafor olarak postmodern düşüncüyü yansıtan çalışmalar arasından örnekleme alınmış ve biçimsel görünümünün altında yatan felsefi düşüncenin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Görsel 1. Alexei Shulgın and Aristarkh Chernyshev (Electroboutique), iPhone 3G as Tatlin's Tower (Tatlin Kulesi olarak Iphone 3G) (2011)

Electroboutique takma adıyla anılan sanatçıların Rus sanatçı Vladimir Tatlin'in *III. Enternasyonal Anıtı* ya da *Tatlin Tower* olarak bilinen çalışmasına gönderme yapan ve 'Iphone' marka bir telefonun özgün formu bozularak ve yeniden biçimlendirilerek sarmal bir görünüm elde edilmesi ile oluşturulmuş bir yerleştirmedir (Görsel 1).

Bu çalışma aynı zamanda farklı paradigmanın estetik görüntüsünün günümüz sanat formunda yeniden yorumlanmış halidir. Teknolojik bir nesnenin Einsteinci bir sarmal görüntüsü kazandırılarak sergilendiği çalışma, 20. yüzyılın başlarında sanatın Rus avangardları ile birlikte nasıl tasarımla tüketim toplumunu bir araya getirdiğine, ancak 21. yüzyıl toplumlarında tasarım sarmalının yeniden sanat adı altında tüketim olgusunu yorumlayış şekline de gönderme yapmaktadır. Modernist düşünce postmodern tasarım anlayışı ile bir araya gelmiş, kapitalist söylem enformasyon toplumunun temel dinamiklerine gönderme yapan bir kurguya sokulmuş ve tasarım yukarı doğru bir sarmal oluşturacak şekilde farklı dinamikleri bir araya getirmiştir. Söz konusu sarmal (Einsteinci zaman-mekan olarak düşünüldüğünde) zamansal bir gerçekliği de tasarımsal boyuta taşıyarak, teknolojik gelişmelerin (dolayısıyla bilimsel ilerlemenin) değişim rüzgarına ve döngüsel sürekliliğine de kurgusal yolla göndermede bulunur. Berger'in aktardığı gibi (1985); "Modern toplumun çoğulculuğu kişiyi her gün biraz daha göçmen, sürekli hareketli bir varlık haline getirmiştir" (Özkiraz, 2003, 91). Teknoloji ve enformasyonun her geçen gün artan hareketliliği bireysel ve psikolojik yapının da doğrusallıktan uzaklaşmasına ve her taraftan imgeler yığını ile sarılmasına neden olmaktadır. Electroboutique'in çalışması bu dinamik ve hareket halinde bireye de doğrudan gönderme yapmakta, bunu yaparken de kapitalist toplumların en fazla tüketilen nesnesi haline gelen cep telefonu imgesini kullanmaktadır.

Görsel 2. Anish Kapoor and Cecil Balmond, ArcelorMittal Orbit (ArcelorMittal Yörünge) (2012), Olympic Park, London

Bilimsel gerçeklik ve toplumsal değişime vurgu yapan benzer kurgusal yerleştirme Anish Kapoor ve Cecil Balmond'un gene *Tatlin Tower*'ından esinlenerek yarattıkları *ArcelorMittal Orbit* (Görsel 2) isimli çalışmadır. Bu çalışma da *Electroboutique*'nin çalışmasına benzer şekilde yukarı doğru açılan sarmal bir görünüm ortaya koyar, ancak bu kez sergilendiği mekan bir galeri değil Londra'da yer alan bir parkın içerisidir. Böylelikle yaşamın ve toplumsal hayatın da içine çekilen bir anlam örüntüsü söz konusudur ve değişen koşulların (sarmal yapı), üretim ilişkilerinin (sanayi nesnelere ve metalik malzemelerden yapılmış olması), bilimsel düşüncenin (kulenin tepesine izleyicinin ulaşabiliyor olması ile yerleştirmenin gerçek hayatla ilişkiseliliği) ve estetik formun (bir sanat nesnesi olarak sunulmuş olması) iç içe geçmiş sürekliliğini yansıtır. Bu süreklilik paradigmatik bağlamda olduğu gibi bir noktada -tarihsel bir zamanda- sonlanacaktır (yapının sağlamlığı ve dayanıklılığı bir noktada taşımaz olacaktır) ancak nasıl feodalizm yerini kapitalizme bırakırken eski kavram ve düşünme biçimleri yerlerini yeni yaklaşımlara bırakıyorsa, bu çalışmanın döngüsel sürekliliği de yeniden biçimlendirilecek ve yeni bir kurgusal düzene sokulacaktır. Bunun yanında çalışmanın izleyici etkileşimli bir sanat yapıtı olması da onun dinamik ve melez kişiliğini ön plana çıkaran etkenlerden biri olarak görülebilir. Farklı malzemelerin bir arada kullanımı da yapının simgesel yanına ve anlatı merkezine genişliğine doğrudan gönderme yapmaktadır. Bu doğrultuda yerleştirme Colebrook'un tanımladığı postmodernist söylemle birebir örtüşmektedir; "postyapısalcılar (ya da postmodernistler), yapısalcılar (ya da modernistler) gibi hayatı kapalı sistemlerde incelemek yerine sistemlerin açılımına, aşırılığına veya değişkenliğine; dillerin organizmaların, kültürlerin ve politik sistemlerin kaçınılmaz olarak değişim geçirme ve oluş şekline bakmışlardır" (2009, 12; Gürkan, 2013, 138). Kapoor ve Balmond'un ortaya koymak istedikleri ve vurguladıkları düşünsel temel de bu değişim vurgusudur; farklı yörüngesel düzlemlerden bakıldığında değişen görüntü estetiği, gece-gündüz görünümünden elde edilen farklı ışıklandırılmış alanlar, merdivenler ve asansörden elde edilen gözlem farkları ve bütün olarak zeminden ve yerleştirmenin tepesinden gerçekliğe bakış. Bütün olarak çalışma incelendiğinde verili olanın sorgulandığı, yeniden yapılandırıldığı, statik olmayan bir kurguya sokulduğu, değişken bir görünüm elde edildiği ve bu yönüyle değişim vurgusu yapıldığı, tepe noktasının düzleştirilerek sonsuzluğa açıldığı ve iktidar üçgeninin ortadan kaldırıldığı bir düzenleme ortaya çıkmaktadır ve bu yönüyle çağdaş bilim anlayışının belirsizlik prensibiyle olduğu kadar, çağdaş düşüncenin dinamik ve çoğulcu perspektifine, aynı zamanda çağdaş sanatın eklektik yapısına ulaşılmaktadır.

Görsel 3. Marta Minujin, Tower of Babel (Babil Kulesi) (2011)

Benzer sarmal düşünceyi merkezine yerleştirmiş örnekleme alınan bir diğer çalışma Marta Minujin'in *Tower of Babel*'dir (Görsel 3). Yedi kat yüksekliğinde sarmal bir kulenin etrafı 50'den fazla ülkeden toplanan kitaplarla çevrelenmiş ve farklı ülkelerden kitaplar sanatçının bestelediği müzik ve kitap kelimesinin farklı dillerde okunan tercüme ile birlikte dinamik bir sanat formuna dönüştürülmüştür. Burada karşıtlıklardan beslenen bir çelişki, dinamik bir atmosfer yaratır. Dil farklılığı anlamayı engeller, ancak sanat ve edebiyatın kapsayıcı niteliği ile ortak bir dünya paylaşılır. Gerçekliğe bu yaklaşım farklı paradigmalara ya da paradigma kaymalarının birbirleri arasındaki geçiş durumuna, doğrusal olmayan ve kopmalarla ilerleyen zamansal derinliğine bir gönderme şeklinde ilerler. Bununla birlikte farklı toplulukların farklı gerçeklik yaklaşımları da -farklı dillerde yazılmış kitaplar- tek bir zaman-mekansal gerçeklikte (Einstein'ci sarmal formunda) bir araya getirilmiştir. Deleuze'un tarihteki ve doğadaki çizgisel ve ilerlemeci yaklaşıma karşı çıkışının da görüntüsel yansımalarına Minujin'in çalışması yoluyla ulaşılabilir. Deleuze'a göre; "tarih ve zaman ilerleyen bir süreç değildir (...). Zamanın hareketi, bir uzay ölçüsü olmak yerine bilinçli ilgideki değişimleri temsil eder ve ona göre zaman, bir çizgiden çok bir önemli dönemler kolajından ibarettir. Hatta bütün bu anlar 'genişleyen şimdi' diye adlandırılabilir şeyde varlık kazanırlar" (Murphy, 2000, 147). Zamansal süreklilik (ilerlemeci olmayan bir tarihsel yaklaşım) çalışmanın sarmal kurgusu yoluyla, hareket ve değişim farklı kültürler için topluluklardan toplanarak bir araya getirilmiş farklı dillerdeki kitaplar yoluyla elde edilmiştir. Bu yolla Deleuze'un 'şimdi'ye dair tanımladığı gerçeklik (önemli dönemler kolajı) farklı paradigmanın bütüncül varlığına gönderme yapar.

Sonuç

Tarihsel bağlamda yaşamsal dinamiklerin gelişimsel ve ilerlemeci yanı incelendiğinde her alan ve her kurgusal gerçekliğin belirli dönemler ve zaman dilimleri olarak bölümlere ayrıldığı görülmektedir. Bilim felsefesi bilimsel gelişmeyi klasik bilim ve paradigmatik bilim anlayışı olarak iki farklı yorumlama ile incelemekte ve çağdaş bilim anlayışının temel karakteri (paradigmatik yaklaşım) toplumun diğer dinamikleri için de geçerli çoğul perspektifi sunmaktadır. Toplumsal yapının ve yönetim biçimlerinin tarihsel değişimi incelendiğinde de ilerlemeci bir anlayışın varlığının yanında tepe noktasının sabit olduğu iktidar üçgeninin giderek çoğul ve dinamik bir yapıya yöneldiği, kapitalist toplumların evrildiği enformasyon toplumunun küreselleşme olgusu ile birlikte evrensel boyutta yeni bir gerçekliği deneyimlediği görülmektedir. Benzer değişim ve dinamik alt yapı düşünme biçimlerinde ve felsefe alanında

da yaşanmıştır. Antikçağ'ın düşünce biçimleri giderek yerini modernist düşünceye bırakmış ve tarihsellik postmodernitenin egemenliğine girmiştir. Sanat alanında da benzer bir değişim süreci yaşanmış, modernist biçimlendirme anlayışı yerini postmodern sanatın 'ne olsa uyar' söylemine ve kavramsal diline bırakmıştır.

Bütün olarak bu değişim süreçleri incelendiğinde her bir alanın kendi içinde farklı dinamiklerin etkisinde değiştiği, birbirinden etkilendiği ve birbirini etkilediği gözlemlenmekle birlikte, değişim biçimlerine bakıldığında değişimin yönünün ortak olduğu, ortak bir yönelim gösterdikleri anlaşılmaktadır. Her bir alan paradigmatik bir değişim yaşamış, değişimin dayanağı hemen hepsinde benzer tarihsel süreklilik içerisinde ortak bir duyum gerçekliğinde bir araya gelmiştir. Hemen hepsi -toplumsal yapı, bilimsel gelişme, felsefi düşünce, estetik dil- somut gerçeklikten soyuta doğru bir yönelim gerçekleştirirken, ortaya çıkan model zıt kuvvetlerin biraradalığından kaynaklanan dinamik bir altyapı ile birlikte, çoğul ve eklektik bir görünüm elde etmiştir. Yaşanan değişimin biçimsel kurgusu hemen her alanda sarmal bir görüntüde birleşmiş, sanat doğrudan bunu yansıtırken, bilim zamanın dördüncü boyut olarak vurgusunu bu yolla aktarmıştır. Toplumsal düzen mobilistik geleneğin dinamik kurgusu ile sarmal gerçekliğe ulaşırken, felsefe Darwin, Deleuze, Nietzsche üçgeninde konumlanan düşünce ile söz konusu döngüsel ve sarmal düzene ulaşmıştır.

Bu doğrultuda farklı alanlar ve farklı söylem biçimleri olsalar da, farklı tarihsel bağlamda farklı zamansal gerçeklikleri tanımlasalar da yaşamın tüm dinamiklerinin birbirleriyle ilişkisel olduğu, benzer söylem biçimlerini farklı perspektiflerden tanımladıkları, düşüncede ortak bir noktada yeniden bir araya geldikleri görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bard, Alexander ve Söderqvist, Jan (2015). *Fütürika Üçlemesi: Netokratlar*. İzmir: Karakalem Yayınları.
- Başlar, Gülşah (2014). Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm. *Akademik Bilişim 2013 (XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri II.Cilt 2*, ed. Mustafa Akgül vd.), Antalya, 2014. s. 775-783.
- Berger, Peter L. (1985). *Modernleşme ve Bilinç*. (Çev. Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Colebrook, Claire (2009). *Gilles Deleuze*. (Çev. Cem Soydemir), Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Erdoğan, Eyüp (2009). *Aristoteles'ten Newton'a Paradigmatik Bilim Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Feyerabend, Paul Karl (1996). *Yönteme Karşı*. (Çev. Ertuğrul Başer), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gürkan, Hasan (2013). Modernleşme ve Postmodernizm İçerisinde Gilles Deleuze'un Tarih Anlayışı Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/11, p. 131-148.
- Gök, Yener (2019). Çoğulculuğun Zenginliğinde Tekçil Yoksunluğun Hegemonik Zaferi: "Tek"lik Hali ve Ötekinin Pozisyonu. *Psikoloji ve Toplum Dergisi*, Sayı 6, s. 17-24.
- Habermas, Jürgen (2005). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuçuradi, Ioanna (1995). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuyaş, Nilüfer (Çev.) (2015). Çevirmenin Sunuşu. *Bilimsel Değerlerin Yapısı* içinde. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kuhn, S. Thomas (2015). *Bilimsel Değerlerin Yapısı*. (Çev. Kuyaş, Nilüfer), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Köktürk, Abdullah (2011). Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 13, s. 73-97.
- Loose, John (2001). *A Historical Introduction to the Philosophy of Science*. 4th Edition, New York: Oxford University Press.
- Lyotard, Jean François (1990). *Postmodern Durum*. Çev. Ahmet Çiğdem, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Murphy, John W. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. Çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Özkiraz, Ahmet (2003). *Modernleşme Teorileri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özgül, E. Gönül (2012). Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkânının Araştırılması. *Journal of Yasar University*, Cilt 26, S. 7, s. 4526 - 4547.
- Rosen, Philip (der.) (1986). *Narrative, Apparatus, Ideology*. New York: Columbia University Press.
- Schiller, Dan (1999). *Digital Capitalism: Networking The Global Market System*. The MIT Press: Cambridge.
- Saygılı, Serdar (2011). Paul K. Feyerabend'in Bilim Anlayışı: Çoğulcu Bilim Kuramı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, S. 2, s. 83-94.
- Tokdil, Ezgi (2017). Felsefi Düşünce Sistemlerinde Paradigma Kaymaları, Sanat Alanında Göstergeleri ve Kuratörlüğün Değişen Anlamı Üzerine Bir Okuma. *Hacettepe Sanat Yazıları Dergisi*, S. 36, s. 121-138.
- Tokdil, Ezgi (2018). Yeni Medya, Temel Bileşenleri ve Sanatın Değişen Estetik Dili. *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S.47, s. 167-190.
- Görsel Kaynakça**
- Görsel 1.** Electroboutique, "Twisted Technology Sculpture", <https://www.whudat.de/twisted-technology-sculptures-by-electroboutique-6-pictures/> (erişim: 13.09.2019).
- Görsel 2.** Anish Kapoor and Cecil Balmond, "Orbit Tower", <https://www.dezeen.com/2012/05/14/arcelormittal-orbit-by-anish-kapoor-and-cecil-balmond/> (erişim: 13.09.2019).
- Görsel 3.** Marta Minujin, <https://tr.pinterest.com/pin/373658100311705664/?lp=true> (erişim: 13.09.2019).